

NOAH 98

juli 85 kr.15,-

NOAH
STUDIESTRÆDE 24, ST.
1455 KØBENHAVN K
Tlf. 33 15 60 52
G. O. 6 30 39

**Vilde grøntsager * Plantefarvning * Textilfarverier *
Dioxin * NOAH's bud på en madpolitik * Miljøsk ***

UDGIVER

NOAH
Studivestgade 24
1455 København K.
Tlf. 01 - 15 60 52
Giro: 5 56 00 39
Abningstid:
Hverdage mellem 10 og 16

ABONNEMENT

NOAH 95 - 102: kr. 95,-
Institutioner o.lign. kr. 190,-
Ældre numre kan købes
sålænge lager haves.

Meddelelse om flytning og
reklamation vedrørende
levering rettes til
postvæsenet.

SATS

Den grafiske Himmel
Vestergade 10 A
1456 København K
Tlf. 01 - 15 80 75

TRYKKERI

Dansk Tidsskrifts Tryk
Suhmsgade 3
1125 København K.
Tlf. 01 - 11 81 42

REDAKTION

Mikael M. Andersen
Merete Dalby
Birgitte Bang Nielsen
Peter Fabricius
Henning Schroll
Søren Nielsen

INDUSTRIEL TEKSTILFARVNING

Tekstilfarverierne er den samlede tekstil- og beklædningsindustri største bidragyder af spildevand. Farverispildevandet indeholder ud over organisk materiale en lang række skiftende kemiske stoffer, som kun kemikalieproducenterne kender sammensætningen på. Virksomhederne udleder spildevandet stort set uden miljømæssige restriktioner

Der findes i Danmark omkring 36 tekstilfarverier, hvoraf langt de fleste ligger i Midtjylland, dvs. Herning-, Ikast-, Silkeborg- og Brandeområdet.

De danske farverier er generelt set små sammenlignet med f.eks. de vesttyske konkurrenter.

Farveriernes eksistensgrundlag bygger således ikke på evnen til at konkurrere på priser, men på fleksibilitet og hurtighed med hensyn til at kunne omstille produktionen til forskellige ordrestørrelser, modefarver og tekstiler.

En anden forklaring på, at farverierne for øjeblikket klarer sig i konkurrencen på eksportmarkedet, er specialisering i kvalitetsvarer, f.eks. luksustøj og stof med specielle egenskaber som brandhæmmende, mølægte o.s.v. .

Tekstilfarvning

Produktionsprocessen på et farveri foregår i tre faser: Forbehandling, farvning og efterbehandling.

Forbehandlingen kan bestå af:

1. Fjernelse af slettemiddel, som er det hjælpestof, bomuldstråden er påført, for at væve-/strikkehastigheden kan øges. Afsletningsprocessen anses for den proces, der giver anledning til mest organisk forurening.

2. Vask, der også bidrager med meget organisk materiale.

3. Blegning, hvortil der oftest bruges chlorholdige blegemidler.

4. Mercerisering, som er betegnelsen på en behandling med natriumhydroxid med det formål at give stoffet en højere glans. Spildevandet fra denne proces er stærkt basisk.

Farvning

De farvningsteknikker, der anvendes, afhænger dels af om stoffet er "strikket" (trikotagemetervarer), løst eller fast vævet — og dels af, om der er tale om farvning af naturfibre (uld, bomuld) eller syntetiske fibre (akryl, rayon, polyamid, polyester). De samme forhold er gældende for garn.

Farvningsprocessen forløber under høje temperaturer og er meget vandforbrugende og dermed energikrævende.

I forbindelse med de syntetiske stoffers udbredelse i starten af 1960'erne blev der udviklet nye farvemaskiner, således at farvning af syntetiske fibre generelt set kan foregå med et lavere vandforbrug og dermed mindre spildevandsmængde, end tilfældet er med f.eks. bomuld.

Inden for den danske industri er der ikke sket den helt store udvikling med hensyn til farvningsmaskinerne.

Der anvendes således i dag i stor udstrækning ældre maskintyper med et vandforbrug på op til 200 l/kg stof.

De ældste maskiner forventes dog i nærmere fremtid udskiftet med en maskintype, der er fleksibel med hensyn til fibertype og langt mindre energikrævende (6 l vand/kg stof).

De farvestoffer der anvendes industrielt, er stort set alle syntetisk fremstillet.

Man regner med, at der samlet anvendes et sted mellem 3000 og 6000 farvestoffer.

Hertil kommer, at det under farvningsprocessen er nødvendigt af tekniske grunde at tilsætte en lang række hjælpekemikalier. Det er ikke muligt at få et overblik over de forskellige stoffers kemiske sammensætning, da de præcise oplysninger ligger hos kemikalieproducenterne som produktionshemmeligheder.

En del af stofferne er dog kendte, og blandt disse er en

lang række "miljøgifte" — f.eks. Bly, Chrom, Cadmium, Kobber, Nikkel, chlorerede organiske stoffer, organiske opløsningsmidler, Formaldehyd, Phenol og Phenolderivater.

Mængden af kemikalier er altså uoverskuelig, men det har været værre . . .

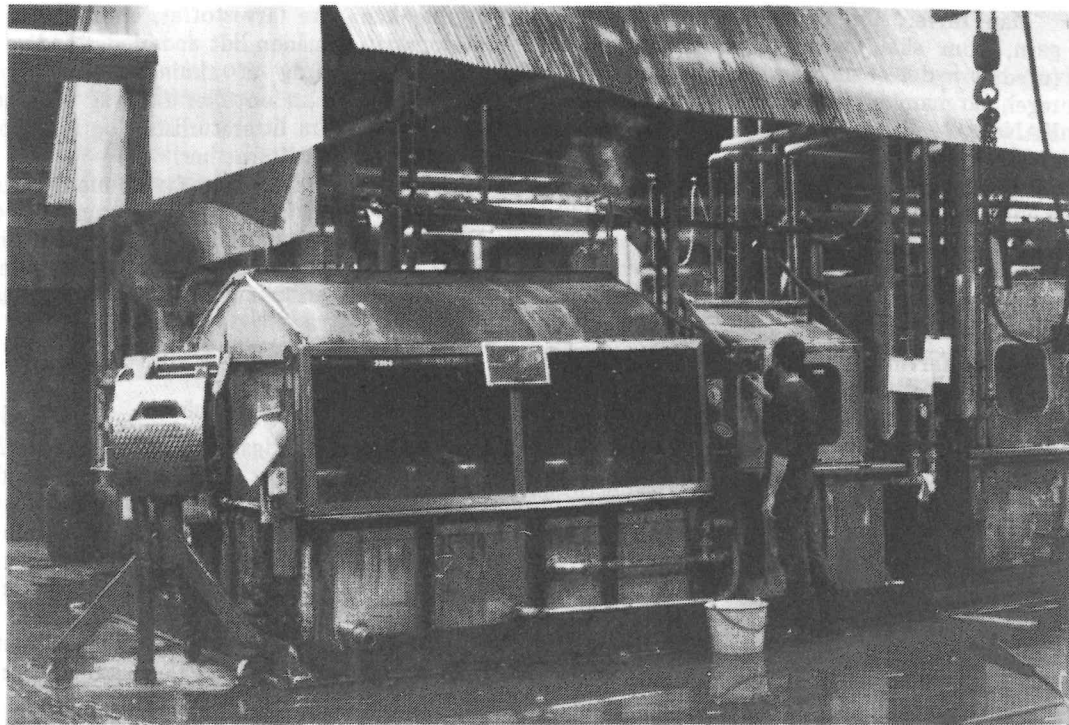
Da kemikalierne og specielt farvestofferne er dyre, har udviklingen i løbet af de sidste 10 år nemlig betydet en halvering af antallet af nødvendige farve- og hjælpepestoffer.

Der anvendes i dag 5-8 farvestoffer pr. fibertype, som i forskellige blandingsforhold kan dække samtlige farvenuancer. På den enkelte virksomhed bruges der omkring 100 farvestoffer og hjælpekemikalier.

Et væsentligt problem, hvad angår såvel den enkelte virksomheds økonomi som belastningen af miljøet er, at en række farvestoffer ikke kan udnyttes optimalt, specielt når det drejer sig om farvning af bomuld.

Generelt udnyttes 98% af farvestoffet ved kunststoffarvning og 85-90% ved farvning af bomuld (kun 75% når farven er rød). Den overskydende farve ryger med spildevandet ud.

Efterbehandlingen kan være mekanisk eller kemisk. De

mekaniske processer foretages af hensyn til stoffets udseende og blødhedsgrad (f.eks. stof til "joggingdragter"). Den kemiske efterbehandling drejer sig om imprægnering af forskellig art, f.eks. vand-, brand- og mølprægnering. Spildevandsmængden udgør kun en lille del af den samlede mængde på et farveri.

Til gengæld kan det indeholde direkte giftige stoffer som Pentachlorophenol, Forma-

lin og Dieldrin.

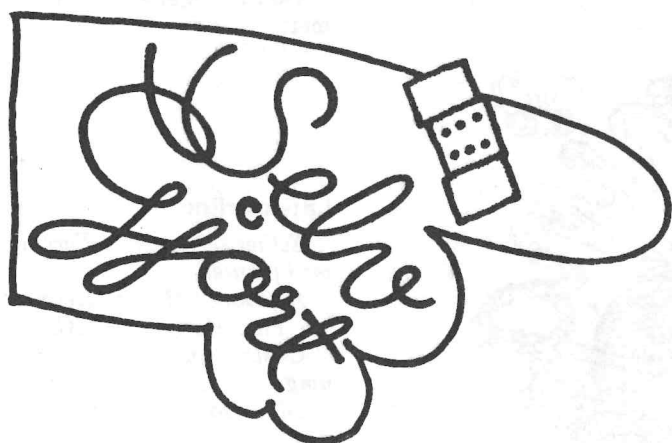
Miljøregulering

Miljømyndighedernes krav til tekstilfarverierenes spildevand er uhyre begrænsede.

Opmærksomheden på de miljømæssige konsekvenser er dog blevet skærpet, efter at farverispildevand udledt til relativt upåvirkede åer er blevet forbundet med misfarvning af vandet og skadevirkninger på plante- og dyrelivet.

I første omgang planlægger man i amtsligt regi at foretage en vurdering af spildevandets virkning for derigennem at forsøge at opstille retningslinier for regulering af tekstilfarverierne.

Af Helle Beck og Erik Jørgensen — baseret på projektrapporten "Tekstilfarvning og miljøregulering", TEK-SAM 1984/85.

Plante- farvning

Der findes et alternativ til denne industrielle måde at farve tekstiler på. Kan man lide at besøge naturen, at finde, identificere og indsamle planter og at arbejde med uld og garn, så er det lige nu, man skal ud og samle planter til plantefarvning

Metoden går i al sin enkelhed ud på at næsten-koge uldgarn sammen med forskellige planter, hvorefter man får de dejligste naturfarvede garner ud af det. Man kan slet ikke fremstille alle de mulige og umulige nuancer, som farverierne kan, og man kan aldrig helt på forhånd bestemme, hvilken nuan-

ce, man får frem — til gengæld bliver farverne som regel meget kønne, og de forskellige plantefarver står næsten altid godt til hinanden. Og skulle en enkelt farve mislykkes hist og her, kan man bare farve garnet igen.

Plantefarvning er en flere tusind år gammel metode, og

det har i mange år været den eneste mulighed for at få lidt kulør på tekstilerne. I takt med industrialiseringens fremmarch har plantefarvningen skiftet rolle og er nu altovervejende blevet til en fritidssyssel. En rar en, fordi man både færdes i naturen og derefter selv skaber nogle farver, som kan

være utrolig smukke og harmoniske.

Man farver som regel uldgarn, som skal være vasket (ufedt — det er uldgarn som regel, når man køber det). Man KAN også godt farve uspundet uld, tekstiler af uld, silkestoffer eller -garn, hør og bomuld, men det er en tand vanskeligere. Opskrifterne i resten af artiklen er beregnet for uldgarn.

Bejdning

Før selve farvningen af garnet, er det bedst at bejdse det. Man bejdser, fordi det gør farven mere ægte over for lys, vand, vask osv. I gamle dage bejdede man med planter, jord o.lign., som indeholdt de kemikalier, man i dag bruger rene. De almindeligste og simpleste bejdseopskrifter er disse:

ALUN (kaliumaluminiumsulfat): 20 g alun pr. 100 g garn. Denne bejdse giver plantens naturlige farve.

ALUN & VINSTEN (kaliumhydrogentartrat): 20 g alun og 10 g vinsten pr. 100 g garn. Giver klare og skarpe farver.

Disse bejdses kaldes forbejdses. Man kan også bejdse, efter at man har farvet med planterne. I så fald kan man bruge

JERNVITRIOL (ferrosulfat): 1 g jernvitriol pr. 100 g garn. Endelig ikke større mængder, da det mørner garnet.

I plantefarverbøgerne kan man også finde bejdseopskrifter med **KROM** (kaliumdikromat), **TINSALT** (stannoclorid) og **KOBBERVITRIOL** (kobbersulfat). Men disse stoffer er miljøgifte, så jeg vil ikke anbefale at bruge dem.

Farvning

Bruger man danske planter, får man som regel gule, brune eller grå farver ud af det. De bedste og almindeligste planter er disse:

GULE farver: birk, hassel, laurbær, kastanje, æbleblade eller -bark, brøndsel, vild kørvel, rejnfan, duftløs kamille, gyldenris, knopurt, kruset skræppe, farvegåseurt, rundbælg, lyng, farvevise, porse.

BRUNE farver: valnødderblade eller -bark, eller den grønne skal fra nødderne, ellebark, havtorn, stenlav (findes i Norge og Sverige).

GRÅ farve: eg.

Vil man farve **RØDT**, kan man hos materialister eller på apoteket købe kraprod, som indføres fra Frankrig. Eller man kan købe cochénille, som er tørrede skjoldlus, indført fra Mexico. Lusene lever på figenkaktus, og det er altså farvestoffet fra denne plante, man udvinder gennem lusene. Vil man farve **BLÅT**, må man købe indigo. Bruger man disse

tre farvestoffer, er fremgangsmåden lidt anderledes end ved brug af almindelige planter. Lån en eller flere af bøgerne fra litteraturlisten og find opskrifterne her.

Når man farver med friske planter, beregner man ca. 4 gange så meget plante, som der er garn. Er planterne tørrede, er mængden 2 gange garnets vægt.

Fremgangsmåde

1. Uldgarnet vindes op i fed på højst 100 g, og 3-4 bånd bindes løst (!!) om, for at garnet ikke skal filtrere (bindes der for starmt, tager garnet inde bag ved ombindingerne ikke imod farve).
2. Feddene vaskes (hvis garnet er fedtet) eller skylles i lunkent vand.
3. Garnet lægges i lunkent vand, hvori forbejdsemidlet er opløst. Vandet opvarmes til 90 grader, og garnet holdes her mindst en time. Rør jævnligt.
4. Planterne findeles.
5. Garn og plante lægges i lag i gryden, som fyldes med vand, indtil garnet kan svømme frit.
6. Dette bad opvarmes til 90 grader, hvor det holdes mindst 1 time.
7. Eventuel efterbejdning, ca.

15 min.

8. Garnet køler helst af i farvebadet.

9. Det farvede garn vaskes, skylles og tørres (ikke i solen!).

Man kan også farve i to omgange — dvs. først koger man farven ud af planterne i en time, derefter sier man farvebadet og næsten-koger garnet i det siede farvebad en time. Bruger man denne metode, slipper man for at skulle pille planterester ud af garnet bagefter. Men man bruger selvfølgelig dobbelt så meget tid og energi på det.

Uldgarn kan godt tåle disse høje temperaturer uden at krybe og filtrere, når der bare ikke er sæbe i vandet. Men ulden kan ikke tåle store temperaturchok. Der må højst være ca. 20 graders forskel på vandets og uldens temperatur.

— Ja, det er bare om at gå i gang. Man kan såmænd godt risikere at blive bidt af det. I så fald kan man også eksperimentere med at farve med svampe. Det er et meget mere uopdyrket område inden for plantefarvning, men følgende svampe skulle kunne bruges: randbæltet hovporresvamp, fyrsvamp, okkerrøddig porresvamp, gulmælket huesvamp, teglrød svovlhat, slimet skælhat, krumskællet skælhat, cinnoblerbladet slørhat, grønkødet slørhat, plettet flammehat.

God fornøjelse og god sommer!

MD

Litteraturliste:

- Esther Nielsen: Farvning med planter.*
Ingeborg Muhle Henning: Plantefarverens ABC.
Gösta Sandberg: Plantefarvning.
Ole Højrup: Landbokvinden.
Ingerid Løn: Hjemmefarvning med planter.

Oplysningsvirksomhed er en væsentlig faktor, når forbrugers kendskab til ernæringsproblemer skal øges. Det er dog vigtigt, at oplysningen ikke kommer til at stå alene, men knyttes an til, at det bliver muligt at kunne forsyne sig med ernæringsforbedrede levnedsmiddelprodukter i dagligvarebutikkerne til rimelige priser. Der er for øjeblikket ikke afsat særlig mange midler til at udøve oplysning fra offentligt regi (Statens Levnedsmiddelinstitut, Statens Husholdningsråd mv.), så det er problematisk, hvor stor effekt dette vil få. Under alle omstændigheder vil en sådan oplysningsvirksomhed få trange kår i selskab med industriens massive reklamekampagner.

Skal ernæringspolitikken have en mærkbar effekt i relation til sit formål er det nødvendigt at forskning, oplysningsvirksomhed, institutionskost mv. kædes sammen med nogle reguleringer over for levnedsmiddelproduktionen. Et levnedsmiddels kvalitet er bestemt af måden, hvorpå det produceres gennem hele løbet fra landbrugets plante- og dyreavl, levnedsmiddelindustriens forarbejdningsmetoder, distributionens krav til konservering, emballage mv., og til sidst forbrugers egen tilberedning. Det er derfor både et spændende og vigtigt punkt samtidig med, at det indebærer krav overfor levnedsmiddelsektoren til måden at producere levnedsmidler på.

Holdningen fra miljøministerens og flertallet af de borgerlige partiers side er, at der ikke skal stilles for restriktive krav over for produktionen, og at disse i givet fald skal forhandles til rette med erhvervslevet.

Landbrugets og industriens holdning til ernæringspolitik-

ken kan anskueliggøres ved nedenstående citater fra 1) og 2):

"Landbrugets holdning til en ernæringspolitik er præget af erhvervets liberale holdning. Ernæringspolitikken bør generelt styres af: 1) Det frie forbrugsvalg, 2) Oplysning, 3) Forskning, 4) Fri markedsmekanisme og 5) Ingen afgifter eller Subsidier".

Industrirådet har også vendt sig imod reguleringer overfor levnedsmiddelproduktionen:

"Forskning, oplysning, varestandarder og de andre foreslåede virkemidler er prøvet og har vist sig ikke at ændre noget. Økonomisk ernæringspolitik og lignende er det eneste der virker — og det er Industrirådet imod."

Herved er linierne trukket kraftigt op. Der er dog i mellemtiden blevet udarbejdet en bekendtgørelse om kvalitetsmæssige krav til levnedsmidler i september 84, specielt med henblik på at angive bl.a. hvor meget fedt og vand de forskellige kødprodukttyper må indeholde.

Dertil træder en bekendtgørelse i kraft pr. 1.7.85 vedrørende forbud mod brug af til sætningsstoffer i basislevnedsmidlerne. For begge bekendtgørelser vedkommende er der taget hensyn til producenterens egne produktions- og afsætningsmuligheder.

Førstnævnte bekendtgørelse vil betyde et overskud af animalsk fedt, som slagteriorganisationerne er indstillet på at få afsat på anden vis. Her ville tekniske anvendelser være at foretrække, men man kan frygte at dette fedt vil ende i færdigretterne og ad den vej alligevel i forbrugers gane.

Basislevnedsmidlerne er for de fleste vedkommende kendetegnet ved at være fri for farve- og aromastoffer. De to bekendtgørelser vil derfor ikke gribe drastisk ind over for hverken produktionsmåden eller produkttyper.

En legitimerende funktion over for forbrugere, miljøbevægelser, og andre organisationer i øvrigt er måske disse bekendtgørelser tiltænkte funktion?

Nu vil det være fejlagtigt at tro, at landbrug og industri er interesserede i at producere produkter med den dårligst mulige kvalitet. Tværtimod sætter landbruget en ære i at fremstille produkter som er "så rene og naturlige som muligt". En af de konkurrencemæssige fordele, som landbruget har på eksportmarkedet, er at kunne konkurrere på kvaliteten — men vel at mærke ud fra landbrugets opfattelse af god kvalitet, som er i overensstemmelse med den måde som produkterne fremstilles på i dag. Problemet er, at den ernæringsmæssige kvalitet nogenlunde er udgangspunkt for produktionen af levnedsmidler, men derimod som tidligere nævnt — økonomiske forhold.

Men den megen ernæringsdebat og kritik af industrielt fremstillede levnedsmidlers kvalitet åbner dog op for en ny produktudviklingsparameter som hedder ernæring. Dette kan sikre en yderligere omsætning. Er markedet tilstrækkeligt stort, vil kvalitetsprodukter — ernæringsforbedrede levnedsmidler — være en rentabel produktion. Det er i den forbindelse vigtigt at forbrugere på kortere sigt lader være med at købe de produkter, som de ikke ønsker og samtidig gør opmærksom på hvilke de ønsker at købe.

Udover de virkemidler, som

er blevet nævnt, vil der — hvis man sammenholder de samfundsmæssige ændringer, som har foregået i relation til forbrugers ernæringsmæssige situation — udspringe nogle yderligere krav som retter sig imod: a) at forbedre forbrugers indkøbsmuligheder, b) at øge udbud og sortiment af ernæringsforbedrede produkter, c) at regulere over for levnedsmiddelsektorens "ret" til økonomisk fordelagtig produktion d) at inddrage forbrugers medindflydelse i ernæringsproblemer, e) at sikre at økonomisk ressourcetsvage forbrugere har råd til at købe ernæringsforbedrede produkter.

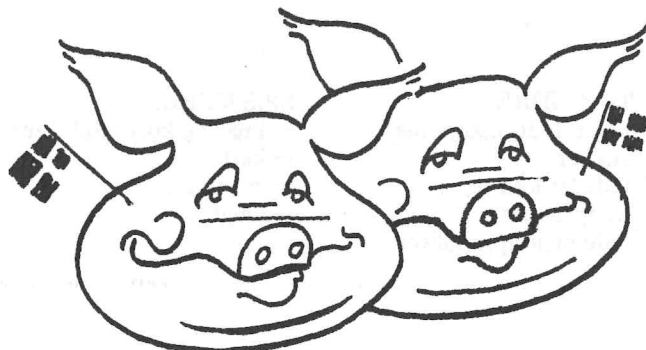
Dette stemmer langt fra overens med det grundlag Folketinget har vedtaget at udarbejde ernæringspolitikken ud fra. Det stemmer heller ikke overens med Forbrugerrådets eller Landbrugsrådets forslag til en ernæringspolitik, der i øvrigt ligger tæt op ad det vedtagne forslag.

I en efterfølgende artikel vil NOAH's holdning til ernæringspolitikken blive præciseret yderligere, og NOAH's bud på, hvilke virkemidler ernæringspolitikken bør indeholde, bliver opdriset med en opfordring til at sprede vores holdning ud i de kredse, hvor der arbejdes med levnedsmiddel- og ernæringsproblemer i øvrigt.

NOAH/Københavns madgruppe v/ Ulla Widding og Michael Søgård Jørgensen

1) Jørgensen, Ole: Dansk ernæringspolitik, Produktion, nr. 8, 1984

2) Jensen, Anne Busk, Industrirådet, på møde om ernæringspolitik i Dansk Ingeniør Forenings levnedsmiddelselskab d. 26.4.1984

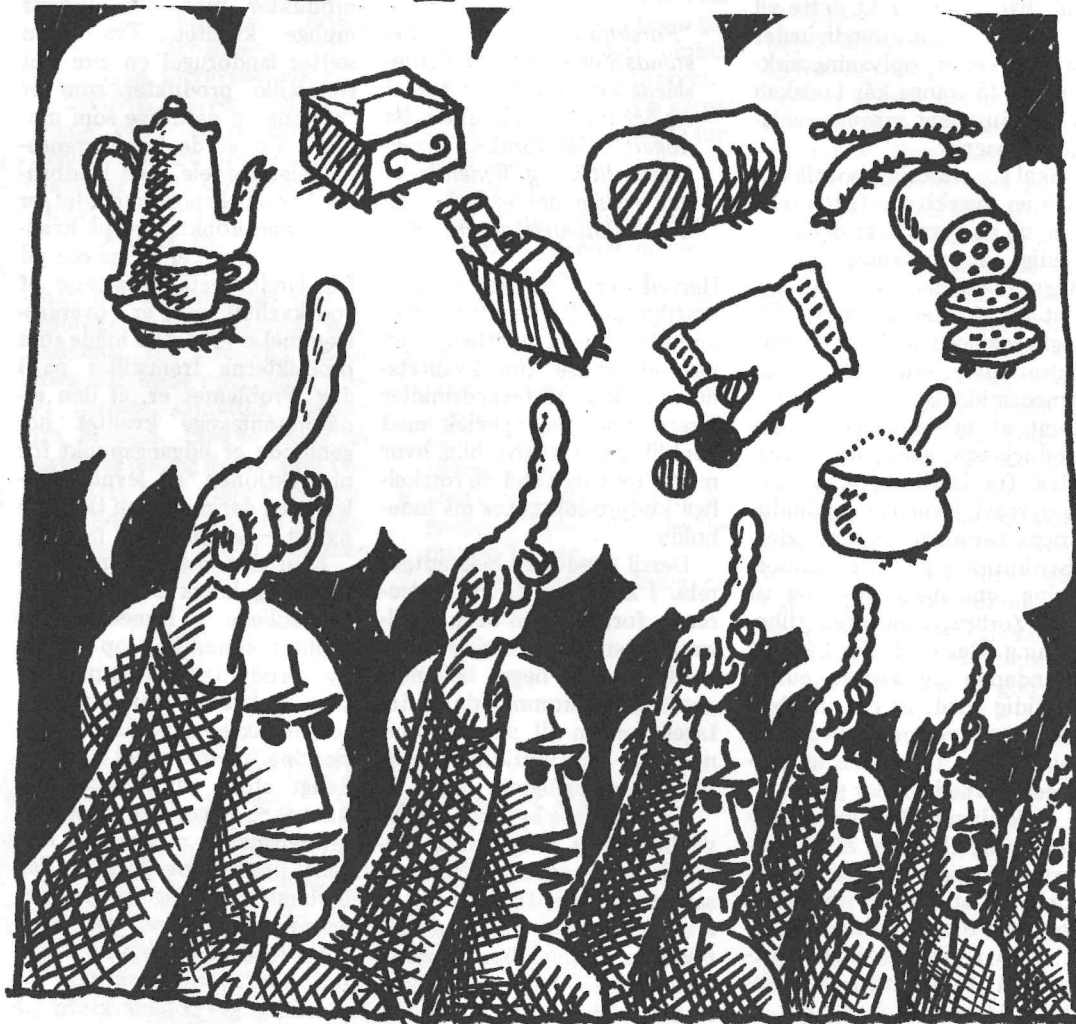
NOAH's

ernæringspolitik

Danmark er ved at formulere en ernæringspolitik. Et stadigt stigende antal kræftlidelser, hjerte-karsygdomme, luftvejslidelser mv. har aktualiseret en offentlig regulering af 'Man er hvad man spiser'. Ernæringsproblemer bliver i vid udstrækning gjort til et spørgsmål om dårlige kostvaner hos den enkelte, hvorimod de samfundsmæssige årsager hertil indtager en langt mindre fremtrædende plads i de ernæringspolitiske forslag, som hidtil er fremkommet fra bl.a. erhvervslivets og politikeres side. I dette nummer og i forrige nummer af NOAH-bladet redegør NOAH-Københavns-madgruppe for at ernæringspolitikken skal bruges som et redskab i en levevilkårsstrategi for at ændre på befolkningens ernæringsituation

Første halvdel af artiklen viste, at ernæringspolitik ikke kan reduceres til et spørgsmål om at ændre befolkningens adfærd og kostvaner gennem forskning og oplysning — sådan som det er foreslået, og som industri og landbrug ønsker det skal være.

De seneste 30 års drastiske ændringer i danskernes ernæringstilstand kan kun forstås ved at se på udviklingen i levnedsmiddelproduktionen i landbrug og industri, i detailhandelen og i befolkningens levevilkår. Der er tale om en vekselvirkning mellem udbud og efterspørgsel. Gennem sit udbud af varer påvirker landbrug og industri forbrugernes efterspørgsel. Omvendt vil udviklingen i befolkningens levevilkår betyde, at bestemte varer efterspørges. En ernæringspolitik må derfor omfatte både udviklingen i levnedsmiddelproduktion og detailhandel og i levevilkårene.

Ernæringspolitik er ikke nemt . . .

De ændringer, som anbefales i gennemsnitsdanskerens kost er faktisk ret simple. Det er de komplicerede sammenhænge mellem samfundsudvikling, levnedsmiddelproduktion og forbrug, der vanskeliggør gennemførelsen af en ernæringspolitik. I Miljøministeriets oplæg til en ernæringspolitik er de anbefalede ændringer sammenfattet således:

SPIS MINDRE:

- smør, fedt, margarine
- sukker
- fedt fra kød og kødprodukter
- fede mejeriprodukter

SPIS MERE:

- brød og kornprodukter
- kartofler
- grønsager
- frugt

Problemerne i danskernes ernæringstilstand er samfundsskabte. Der er en lang række årsager til problemerne (se artiklens første halvdel i NOAH nr. 97) — hvoraf det for en dels vedkommende er uden for den enkelte forbrugers mulighed selv at løse problemerne: den nationale og internationale konkurrence i levnedsmiddelsektoren, produktionsmetoderne i landbrug og industri, EF's landbrugspolitik, reklame, arbejdstid, løn osv. Der er

blandt andet en afgørende modsætning mellem landbrugets store eksport-orienterede produktion af kød- og mejeriprodukter og befolkningens aktuelle behov for en kost med mindre protein og fedt og flere fibre.

Den enkelte forbruger er stort set uden direkte indflydelse på levnedsmiddelproduktionen. Indflydelsen er begrænset til den *passive* og *indirekte* indflydelse, der ligger i at købe eller undlade at købe de forskellige produkter, som landbrug og industri finder det rentabelt at producere. Hvis forbrugerne skal opnå direkte indflydelse på levnedsmiddelproduktionen, kan det kun ske som kollektiv indflydelse gennem arbejde i græsrodsbevægelser og politiske partier. For NOAH må større forbrugerindflydelse være en nødvendig del af en ernæringspolitik.

Vi har set, at industrien er meget lydhør over for nye tendenser i efterspørgslen. Eksempelvis har debatten om fibre i kosten ført til en omfattende produktion af fiberpiller, der er den dyreste måde at spise fibre på. Industrien er eminent dygtig til at spille på befolkningens øgede bevidsthed om kost og sundhed, men det sker gennem en omfattende udvikling af "nemme løsninger" i form af piller og miksturer. Dette er *ikke* udtryk for større forbrugerindflydelse og er ikke med til at øge befolkningens forståelse af den daglige kosts betydning for sundheden.

Som miljøgruppe må NOAH stille en række krav til en ernæringspolitik.

Vi må kræve, at der ikke bliver tale om at tvinge ændringer igennem hen over hovedet på forbrugerne — selvom forbrugerne ikke i dag har et frit forbrugsvalg. Vi må altså ikke forfalde til en "målet-helliger-midlet"-politik og sige: "Vi ved, at det er sundt for gennemsnitsdanskere at spise mindre kød og flere grønsager, derfor sætter vi priserne på kød op og priserne på grønsager ned".

En ernæringspolitik må udvikle sig i takt med befolkningens bevidsthed om kost og sundhed — og befolkningens bevidsthed skal ikke udvikles ved hjælp af økonomisk tvang. Det betyder også, at de anbefalede kostændringer ikke sø-

ges opnået gennem udbudsbe- grænsninger i form af kvoter for de enkelte levnedsmidler. Vi må på den anden side erkende, at udbuddet af levnedsmidler og levevilkårene har stor indflydelse på valget af levnedsmidler. Derfor vil oplysning og forskning alene heller ikke give de store resultater. Der må snarere være tale om en kombination af virkemidler, der søger at påvirke både udbud og efterspørgsel samt nogle af de samfundsmæssige forhold, der bestemmer udbud, efterspørgsel og kvalitet.

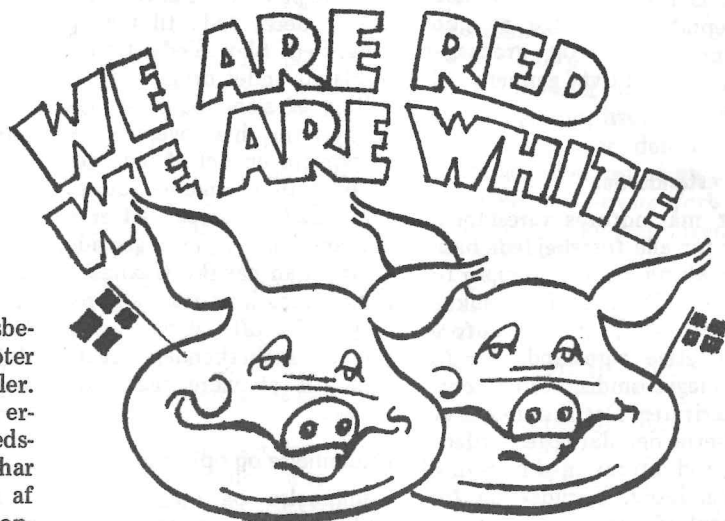
I det følgende diskuteres en række virkemidler, som efter vores mening må med i en dansk ernæringspolitik.

Ernæringsplanlægning

De statslige virkemidler må tage deres udgangspunkt i en samfundsmæssig planlægning med ernæringsmæssige målsætninger. Udviklingen i levnedsmiddelproduktionen siden 1950'erne har frembragt en kolossal varerigelighed og en relativ billiggørelse af en række produkter, men udviklingen har været styret af hensynet til landbrugets indtjening og til de store eksportindtægter fra kød- og mejeriprodukter — og *ikke* ud fra ernæringsmæssige hensyn. Hjemmemarkedet har i et vist omfang status som aftager af den restproduktion, som ikke kan eksporteres.

Danmark har en negativ ernæringspolitik, idet der er en række landbrugspolitiske og afgiftspolitiske foranstaltninger, som påvirker forbruget i forskellige retninger — uden at disse konsekvenser for forbruget vurderes.

Landbrugspolitik og *ernæringspolitik* må bringes i overensstemmelse med hinanden. Subsidier og afgifter, som modvirker de ernæringsmæssige målsætninger må afvikles over en årrække. Eksportens negative indflydelse på forsyningen til hjemmemarkedet

må fjernes. Det er vigtigt at inddrage fagbevægelsen i diskussionerne om en dansk ernæringspolitik, da ændringer i forbruget kan få beskæftigelsesmæssige konsekvenser. Ansatte, som overflødiggøres i en branche, må sikres beskæftigelse i en anden branche.

For at fremme forbruget af brød, kornprodukter, frugt og grønsager må *ernæringsforskningen* blandt andet omfatte undersøgelser af, hvilke forhold der virker fremmende henholdsvis begrænsende på forbruget af de forskellige levnedsmidler.

Statslig støtte til produktudvikling

For at øge forbruget af grønsager kan der eventuelt ydes støtte til udvikling af halvfabrikata og færdigretter med stort indhold af/udelukkende bestående af grønsager. Tilberedningstiden er ofte med til i indkøbssituationen at bestemme valget af levnedsmidler.

Støtte til produktudvikling af færdigretter må betegnes som en kortsigtet løsning, idet et større forbrug af færdigretter vil mindske forbrugernes kendskab til de enkelte råvarer og til madlavning. En langsigtet løsning ville blandt andet være en nedsættelse af den ugentlige arbejdstid i et omfang, der gør det muligt at bruge længere tid på den daglige madlavning. Fællesspisning i medborgerhuse eller folkekøkkener kan ligeledes være med til at eliminere tidsfaktoren i forhold til madlavningen. Fællesspisning kan samtidig være med til at skabe en mere kollektiv indkøbs- og forbrugssituation.

Offentlig forplejning

Den offentlige forplejning omfatter herhjemme en daglig produktion af ca. 800.000 måltider til mellem 400.000 og 500.000 mennesker. Den offentlige forplejning bør — som led i en ernæringspolitik — være et ernæringsmæssigt mønstereksempel for befolkningen. Det offentlige må gå forrest med hensyn til at ændre forplejningen — herunder også maden i de mange offentlige kantiner. De traditionelle opskrifter må forbedres med hensyn til indholdet af fedt, sukker, salt og fibre, og der skal tilbydes vegetariske retter. Den offentlige forplejning kan få endnu større værdi som middel til at oplyse og bevidstgøre, hvor der er mulighed for at kombinere en undervisnings-situation og en spisesituation, som for eksempel i folkeskolens undervisning i hjemkundskab.

Regulering af priser

I Ungarn har man ført en prispolitik, der tager ernæringsmæssige og forsyningsmæssige hensyn. Kød betragtes ikke som basislevnedsmiddel og holdes derfor relativt højt i pris. Til gengæld holdes priserne på brød, kornprodukter, mejeriprodukter og grønsager nede for at opretholde et højt forbrug af disse levnedsmidler. Med en tilsvarende prispolitik herhjemme ville danskernes kost antagelig have set lidt anderledes ud i dag.

Problemet er, at danskerne har et højt forbrug af kød og af fede mejeriprodukter. Det er ikke et acceptabelt virkemiddel at søge at begrænse forbruget gennem prissignin-

ger. Derimod virker det mere acceptabelt at søge at gøre kornprodukter og grønsager mere attraktivt gennem tilskud.

Varestandarder

Der må indføres varestandarder for alle forarbejdede basislevnedsmidler med grænser for deres indhold af fedt, sukker og salt. Pr. 1. juli 85 indføres lovpligtige varestandarder for de meget omdiskuterede charcuterivarer. Det skønnes at ville fjerne den dårligste fjerdedel af produkterne med hensyn til fedtindhold. Forudsat at forbruget af charcuterivarer ikke stiger som følge af disse standarder (køindustrien vil uden tvivl bruge dem til reklamefremstød) kan disse varestandarder få en begrænset ernæringsmæssig betydning.

For at begrænse den mængde fedt, som slagterierne tilsetter kødprodukter, må slag-

terierne påbydes at anvende en del af deres fedt til teknisk brug. Fedt blev således tidligere blandt andet brugt til fremstilling af sæbe og stearinlys. Slagterierne har overvejet at eksportere en del af fedtoverskuddet til U-landene som råvare i kødkonserves. Det er en uacceptabel fremgangsmåde, da det kan påvirke U-landsbefolkningens kost i uheldig retning — fra ofte at være overvejende/udelukkende vegetabilsk til at være mere animalsk.

Uddannelse og oplysning

Uddannelse og oplysning er nødvendige bestanddele i en ernæringspolitik, men de kan — som allerede nævnt flere gange — ikke stå alene. Der skal være et samspil mellem produktionsregulerende virkemidler og uddannelse/oplysning. Uddannelse/oplysning skal give befolkningen viden om sammenhængen mellem

kost og sundhed, om de forhold i levnedsmiddelsektoren som påvirker forbruget og om konkrete alternativer til den traditionelle danske kost. Ernæringsoplysningen skal være konkret og forholde sig til de enkelte levnedsmidler — uafhængigt af involverede erhvervsinteresser. Der må for eksempel åbent oplyses om risikoen ved et for stort kødforbrug, og om hvordan kornprodukter og grønsager kan komme til at spille en mere central rolle i den danske kost — og ikke fortsat have rollen som tilbehør.

Ernæringsoplysningens effekt vil afhænge af, om det lykkes at komme ud til den overvejende del af befolkningen. For at opnå denne effekt må oplysningen omfatte hele undervisnings- og oplysnings-systemet (uddannelsesinstitutioner, medier, græsrodsbevægelser osv.). Det kræver store økonomiske midler, hvilket

der endnu ikke er afsat. Som modvægt til erhvervslivets mere reklameprægede oplysningsvirksomhed må forbrugerorganisationer og græsrodsbevægelser kunne få midler til oplysningsvirksomhed.

Ernæring må indføres/styrkes i en række uddannelser: pædagoger, socialrådgivere, lærere, læger m.fl.

Til kamp mod priskrigene

Aktive forbrugere bør gå sammen om at få stoppet priskrigene og tilbudsræset i butikkerne, så det i højere grad bliver os selv, der bestemmer, hvad vi køber. I dag kører mange forbrugere fra butik til butik for at finde ganske almindelige varer til de laveste priser. Besparelsen vil tilmed være tvivlsom, hvis der bruges store mængder benzin til at køre fra butik til butik. Besparelsen ved at købe tilbudsvare vil også være tvivlsom, hvis man køber de fleste varer i samme butik, idet prisnedslaget på tilbudsvarene tildels betales af de andre varer i butikken.

NOAH må se tingene i en større sammenhæng

NOAH må se ernæringsproblemerne i en lidt større sammenhæng og formulere sin ernæringspolitik som led i en samlet landbrugs- og levnedsmidelpolitik.

Vi skal blandt andet påpege den fine overensstemmelse, der er mellem NOAH's krav om en mere økologisk rigtig levnedsmiddelproduktion med mindre vægt på produktion af kød og de anbefalede ændringer i kosten i retning af et mindre kødforbrug og et større forbrug af kornprodukter og grønsager.

Man skal også være opmærksom på, at der trods den megen debat i medierne om ernæringspolitik stadig er en lang række uløste kvalitetsproblemer som følge af produktionsmetoderne i landbrug og industri: landbrugets anvendelse af kunstgødning, sprøjtemidler og medicin, den udbredte anvendelse af mere eller mindre sundhedsskadelige tilsætningsstoffer osv. osv.

NOAH-Københavns
madgruppe
v/ Ulla Widding
& Michael Søgaard Jørgensen

**DER BØR INDFØRES LOVPLIGTIGE
VARESTANDARDER FOR FORARBEJDEDE
BASISLEVNEDSMIDLER**

Hvem kender ikke situationen: Det er aften og det er mørkt; i den dunkle belysning fra det elektriske lys kommer man ind på ejendommens hovedtrappe, men glider straks i en masse papir, der ligger spredt på trappens gulv. Ved nærmere eftersyn viser det sig at være reklametryksager, som avisbuddet blot har smidt på trappen, så de forbigående beboere selv kan forsyne sig efter behag.

Alt dette henkastede papir på trappen giver trappeopgangen et skær af affaldsplads; og det er ikke mindst irriterende for ejendommens vicevært, der før eller siden må fjerne de resterende reklametryksager — hverken annoncørerne eller avisbudene gør det!

Det kan hævdes, at årsagen til, at avisbuddet smider sine mange reklamer i trappeopgangen er dovenskab og pligtforsømmelse: buddet gider simpelthen ikke løbe op gennem hele opgangen og smide reklamer ind gennem hver eneste brevsprække. Under hensyntagen til avisbudenes sædvanligvis ringe aflønning kunne denne forklaring synes plausibel. Den ringe aflønning af det store besvær kunne formentlig friste enhver til at søge at komme så let om ved arbejdet som muligt — det er umådelig meget lettere at smide hele opgangens reklamebunke på trappen, lige indenfor hoveddøren.

Problemet med reklameaffaldsbunke på hovedtrappen ville i så fald formentlig kunne løses, såfremt avisbudene fik en højere løn for deres arbejde — altså blev aflønnet efter for-tjeneste.

Men måske er det overhovedet ikke avisbudenes postulerede dovenskab, der er årsag til

problemet? Måske skal den umiddelbare årsag til problemet findes i det forhold, at avisbudet efterhånden er blevet godt træet af til stadighed af opgangens beboere at blive sig frabedt alle disse reklametryksager.

Avisbudet står i et dilemma.

På den ene side skal hensynet til arbejdsgiverne tilgodeses: reklamerne skal omdeles, ellers har budet ikke gjort sit arbejde, og kan dermed heller ikke forvente at få sin løn — ja, risikerer ovenikøbet at blive fyret.

På den anden side er der hensynet til beboerne: de ønsker ikke at få alle disse reklamer ind gennem brevsprækken — nogle har eventuelt sat et lille skilt op på entredøren, "Reklamer — Nej Tak", eller har direkte gjort avisbudet opmærksom derpå; andre har måske oven i købet skældt avisbudet ud for at smide reklamerne ind gennem brevsprækken alligevel.

Hvad skal budet gøre? Nogle avisbude trods beboerne, og smider — trods anmodninger om at afstå derfra — alligevel reklamer ind gennem brevsprækken. Andre avisbude søger et kompromis ved at smide hele opgangens reklamebunke på trappen, lige indenfor hoveddøren.

For opgangens beboere er begge løsninger uacceptable.

I 1984 modtog hver eneste husstand i Svømmehalskvarteret på Frederiksberg, hvor undertegnede er beboer, ca. 22 1/4 kg. reklametryksager fordelt på 329 eksemplarer. Heraf udgjorde de rene reklametryksager ca. 9 1/4 kg. (225 stk.); resten udgjordes af reklameaviser.

For hele Frederiksberg vil tallet formentlig være ca. 1.100 tons — i løbet af eet år!

Der er med andre ord tale om meget store papirmængder, som hvert år anvendes til dette (nytteløse) formål. Det er et meget stort forbrug af et produkt (papir, og dermed træ), hvis fremstilling er resourcekrævende og forurenende (vand). Ydermere må papiret for størstedelens vedkommende importeres, og belaster derved direkte den danske betalingsbalance.

Og nogen må jo betale for alle disse reklamer. Da modtagerne af reklamerne (forbrugere) ikke betaler noget ved

leveringen (reklamerne bliver endda — som nævnt ovenfor — afleveret på trods af forbrugernes protester), må pengene til reklamerne komme andre steder fra. Og det gør de da også. Udgifterne til reklamer betragtes af annoncørerne som produktionsomkostninger, hvorfor disse udgifter blot lægges oveni varernes priser.

Summa summarum: forbrugere betaler. De samme mennesker, der som beboere frabeder sig at få reklamer, kommer som forbrugere til at betale for dem.

Løseligt anslået kan udgiften til de ovenomtalt reklamer i Svømmehalskvarteret i 1984 sættes til mindst 600,- kr. pr. husstand — altså mindst 30 mill. kr. for Frederiksberg som helhed.

Man kan så gætte på, hvor stort et beløb det drejer sig om for Danmark som helhed: ca. 1,5 mia. kr. — alene til reklameaviser og -tryksager. Hertil kommer så udgifterne til dag- og uge-bladsannoncer, biografreklamer osv., ligesom man kan frygte, at der i fremtiden måske også bliver udgifter til TV-reklamer.

Penge, som vi forbrugere skal betale — om vi ønsker det eller ej.

Reklamernes funktion er ikke at få os til at forbruge — det kan vi sagtens finde ud af uden reklamernes medvirken.

Næh, reklamernes funktion i vort samfund er at få os til at forbruge mere, end vi ellers ville have gjort.

Bortset fra det umoralske i det forhold, at vi danskere af det private erhvervsliv opfordres til at bruge mere, mens store dele af jordens befolkning knap har de mest elementære fødevarer til at overleve med — så forekommer der at være en modsætning mellem det optimistiske og dynamiske erhvervslivs markedspolitik og den siddende Schlüter-regerings formulerede hensigter med sin politik: at begrænse det private forbrug.

Ville det ikke være en god ide, om erhvervslivet og dets repræsentanter i regeringen — nu da de to parter på så mange andre områder er så enige — blev enige om, hvorvidt det er ønskværdigt for den danske samfundsøkonomi at øge eller mindske det private forbrug? Således, at ikke regeringen fører en politik, mens erhvervslivet fører sin egen stik modsatte (markeds-) politik?

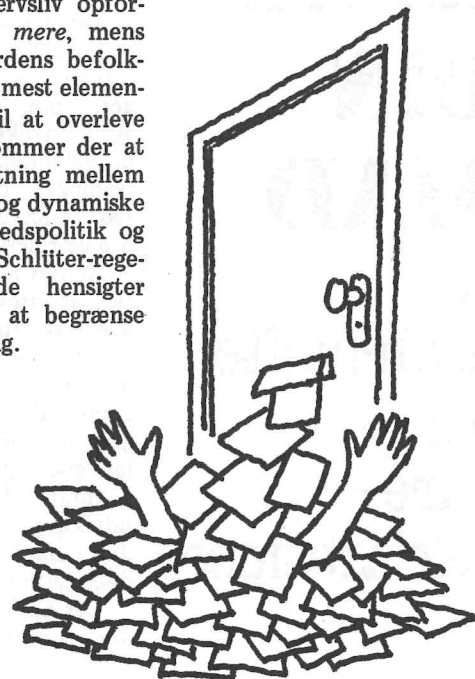
Ifølge Schlüter-regeringen skal det private forbrug begrænses — bl.a. for at lette presset på betalingsbalancen.

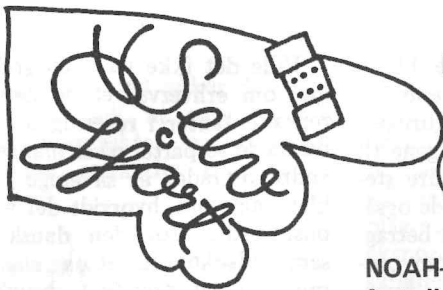
Som bidrag til opretning af den danske samfundsøkonomi foreslår undertegnede, at erhvervslivet sparer sine udgifter til reklamer. Herved vil annoncørerne mindske deres "produktionsomkostninger" — importen af papir vil mindskes, købekraften af forbrugernes penge vil øges (idet der ved varekøb ikke længere også skal betales for reklameudgifterne) og den private opsparing kan herved øges.

Det hævdes, at vi i Danmark har et frit forbrugsvalg; og nu er vi altså nogle, der gerne vil være fri for at være tvunget til at skulle bidrage til dækning af annoncørernes reklameudgifter.

Derfor: "Ingen reklamer — tak".

Beboerrepræsentationen
Folkvarsvej 11-13

VILDE GRØNTSAGER

Ind imellem kunne man godt få den tanke, at nogle miljøbevægelser kører den politik, at hvis bare folk støtter dem med penge, så skal bevægelserne nok tage sig af miljøkampen. Vi på NOAH-bladet mener dog, at man ikke bare kan købe sig til et bedre miljø. Det er også noget med at forstå de mekanismer, naturen fungerer under — økologien, og hvordan de moderne produktionsformer, på katastrofal vis, bryder ind i dem. Herefter kan man så tilrettelægge sin egen levevis — og sætte krav til andre — så det får så lidt skadelig indflydelse på miljøet som muligt.

Denne forståelse kan selvfølgelig hentes i mere eller mindre tilgængelige bøger, men hvorfor ikke "ta' ud a kig' på'en"?

Mange gør det allerede — ornitologer, lystfiskere, botanikere etc. Her er et lille indblik i et knap så udbredt område, som altså også vil kunne give et gratis tilskud til sommerferiehusholdningen:

Naturens køkkenhave

NOAH-bladets "Gør det selv"-artikler er et sted, hvor du kan fortælle andre, hvordan de kan producere ting og sager uden at være afhængig af den industrielle produktionsforms sædvanligvis høje effektivitet og brug af alskens tilsætningsstoffer. Eller du kan, som her, fortælle om hvilke muligheder man har for at få en vigtig indsigt i naturens økologiske sammenhænge, samtidig med at man får et gratis tilskud til køkkenhusholdningen

Det at hente grøntsager m.m. i naturen er selvsagt ikke noget nyt. Men med tiden er visse arter udgået p.g.a. smag eller besværlig behandling. Og andre er indavlet til uigenkendelighed, og ligger nu pænt indpak-

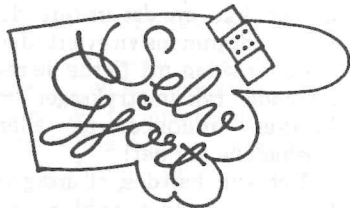
ket i plastik hos grønthandleren og i grøntsagsdisken i supermarkedet.

Men for den interesserede er der stadig mulighed for at finde mange spændende vilde grøntsager — og det er ligegy-

ligt om du holder ferie ved skov, mark eller strand.

Samtidig med at salatskålen fyldes, vil den opmærksomme samler kunne få et fint indblik i naturens økologiske sammenhænge. Man vil efterhånden få erfaring i — ved at vurdere landskabet — hvilke planter man kan forvente at finde. Og man vil måske også kunne sige noget om hvilken påvirkning, naturlig eller kulturel, der er årsag til at denne eller hin plante netop ikke er der.

Pladsen her i bladet tillader ikke nogen fyldestgørende gennemgang af de mange planter, som kan anvendes. Men det er heller ikke nødvendigt, for der findes allerede en del glimrende bøger på markedet. Så her vil vi kun give et par eksempler på planter, som kan plukkes i sommerferien.

KEND DIN MAD

et
noah-hæfte
om
vare-
deklarationer

Loven siger, at de fleste madvarer skal være forsynet med en varedeklaration.

Formålet med disse deklARATIONER er at oplyse forbrugerne om, hvad varerne er lavet af, hvilke tilsætningsstoffer de indeholder samt at give oplysninger om indholdet af fedt, kulhydrat, protein og andre næringsstoffer i varerne.

NOAH mener, at det er vigtigt, at forbrugerne oplyses om alle disse ting. Det er imidlertid et problem for mange mennesker at forstå disse deklARATIONER. KEND DIN MAD kan gøre det lettere at skelne mellem gode og dårlige varer.

Hæftet beskriver kort den udvikling, der har ført til, at det i dag er nødvendigt med deklARATIONER.

Der påvises nogle af de fælder, som findes i deklARATIONERNE. Det er producenten selv, der skriver deklARATIONEN,

og det er ofte vidt forskelligt, hvad forskellige producenter synes, at vi skal have at vide om deres varer.

Det minimum af oplysninger, som lovgivningen stiller krav om, er desværre langt fra nok til at sikre os de oplysninger om varen, som vi kunne ønske os.

DeklARATIONERNE kan dog bruges til at skærpe vores iagttagelsessevne over for alt det, som levnedsmiddelindustrien finder på for at få dårlige produkter til at komme ned i vores indkøbskurv. Det er første skridt på vejen til at få bedre varer.

KEND DIN MAD er på 40 sider og koster 20 kr. Hæftet kan købes gennem NOAH's Sekretariat, Studiestræde 24, København K. eller i NOAH-butikken, Jægergårdsgade 100, Århus C.

Mælkebøtte, Løvetand: Bladene, som er rige på mineraler, kan plukkes hele sommeren. Vælg de nyeste blade. Efter grundig vask og fjernelse af stilk og ribbe hakkes de groft til en salat sammen med olivenolie, citron og lidt hvidløg. Eller de kan tilberedes som spinat.

Roden skal efter sigende kunne bruges som kaffeerstatning. Grav rødderne op om efteråret og vask dem omhyggeligt. Lad dem tørre i solen og rist dem sprøde i ovnen. Mal dem groft og tilbered "kaffen" som normalt.

Strandkål: Vokser på sandede og grusede strandbredder. Bladene er uspiselige, men bladstilkene kan spises som asparges. Det er især den blege del af stilken, som har vokset nede i sandet som kan bruges. Hvis du har mulighed for det kan du hyppe strandkål med sand eller tang. Stilken skæres i passende længde og koges i vand tilsat salt i ca. 20 min.

Hvidmelet gåsefod: Udbredt på såvel dyrket som udyrket jord. Bladene tilberedes som spinat. Indeholder mere jern og protein end både kål og spinat, og mere B1 vitamin og calcium end rå kål.

Fuglegræs: Almindelig i haver, på fugtige marker og ved skovveje. Blomstrer hele året. Hele planten (minus roden) kan anvendes. Saml den i håndfulde, vask dem grundigt og kom dem i en gryde med en klat smør, krydderier og løg eller purløg. Lad det snurre under forsigtig omrøring i ca. 10 min. Til slut tilsættes lidt citron og reven muskat. Kan anbefales til kraftigt kød. Undgå forveksling med høgeurt og snerre.

Peberrod: Anvendelse som normalt. Er lidt arbejdskrævende at få fat i. Skal graves op med en spade, hvis du vil have hele roden med. De meget sammenfiltrede rødder skal skilles fra hinanden og et træagtigt lag skal fjernes for at få fat i et brugbart stykke. Tag kun hvad du skal bruge samme dag, da den hurtigt taber sin kraft.

Gyvel: De unge blomsterknopper skal plukkes i april og maj, men eksemplet tages alligevel med her p.g.a. efterfølgende spændende opskrift.

Iflg. "The Good Housewives Treasure" fra det 16.-17. århundrede var knopperne faste ingredienser i "Salmagundy" eller på dansk "Ruskom-snusk". Et sandt orgie i smag, farve og konsistens.

"Skær en kold kylling eller andet kød i skiver og bland dem med finthakket estragon og et løg. Der tilsættes kapers, oliven, havkrite, gyvelknopper, champignons, østers, citron, appelsin, rosiner, mandler, friske figer, kartofler, ærter samt røde og hvide ribs. Retten garneres med citron- og appelsinskiver og der hældes sammenpisket olie og eddike over". — God fornøjelse!!!!

Når du har fyldt salatskålen, er der rig mulighed for at udvide repertoire. Der er de mere kendte muligheder som svampe, nødder og bær, men der findes også en masse spændende krydderurter som mjødurt, vild kørvel og vild selleri. Og krydderier som koriander og kommen. Hvorfor købe dem, når du selv kan få en god oplevelse ud af at finde dem i naturen. Så er der selvfølgelig den gode gamle skik med at lave brændevin og bittere på urter, og når vi er ved det, så er der også megen medicin at hente i den danske planteverden — det sidste bør dog ske under kyndig vejledning.

Men her er et lille udvalg af litteratur, og så vil vi ellers ønske læserne god høst og god sommerferie. Men husk at være varsom når du plukker. Lad være med at rippe alt hvad der

er — planten skal kunne gro videre og den skulle gerne kunne nå at sætte frø. Og pluk aldrig i nærheden af stærkt befærdede veje eller i områder hvor der bliver brugt insekt- og ukrudtsmidler.

P.F.

Bogliste

Rickard Mabey: Naturens vilde gaver. Borgens Forlag.

Saskia Goosens: Plantehest året rundt. Borgens Forlag.

M. Marcussen: Helbredende urter. Forlaget Ny tid og vi.

Richard og Alastair Fitter: Farveflora. Plantebestemmelse — Gads natur forum.

E. Rostrup: Den danske flora. Gyldendal.

Land og By Skrifter: Urtekalender.

DIOXIN

ALLEVEGNE

— Eller dioxiner og den statslige "hovsa" planlægning

I NOAH-bladet 96 (marts 1985) skrev NOAH-Glostrup om miljøstyrelsens julerapport om dioxiner (se note 1) fra danske affaldsforbrændingsanlæg. De påpegede en række mangler og udeladelser (se note 2), som også har været behandlet i dagspressen. Den måske mest grundige og systematiske kritik af de officielle meninger om årsager til dioxindannelsen og begrænsningsmuligheder er udarbejdet af amerikaneren Barry Commoner og hans kolleger til en debat omkring bygning af affaldsforbrændingsanlæg i New York

Miljøforskeren Rolf Dupont har arbejdet videre med Commoners kritik, og Duponts rapport er bl.a. citeret i Information den 12. april med en slags svar fra miljøstyrelsen sammesteds den 23. april. I NOAH-Københavns Industri-gruppe og NOAH-Glostrup arbejder vi for tiden med dette materiale til en udgivelse på NOAHs Forlag til efteråret. Mere bredt har vi også planer om udgivelser omkring de valgte metoder til bortskaffelse af affald i Danmark og specielt med en kritik af samfundets manglende evne til at lukke sine kredsløb og herunder genanvende affaldet.

I dette indlæg har vi forsøgt at resumere kritikken af især miljømyndighedernes indsats overfor det alvorlige dioxinproblem. Hermed håber vi, at læseren ikke glemmer, at der kommer andet ned fra himlen end sommer og sol. Og for dem som ønsker at læse videre, har vi medtaget en mindre litteraturliste.

Folketingsdebat

Den 23. april afholdt det kongelige danske folkestyres lovgivende vismænd og -kvinder forespørgselsdebat om dioxinproblemet. Årsagen var helt klart en TV-udsendelse nogle uger forinden, hvor forbrugerprogrammet Kikkerten præ-

senterede resultatet af svenske analyser på to danske modermælksprøver. Miljøstyrelsens grænseværdi for livslang dioxinindtagelse var kraftigt overskredet (24 og 36 gange). Det kom dog ikke bag på de umiddelbart ansvarlige embedsmænd i Sundhedsstyrelsen. Men TV-journalisternes præsentation af billeder af vanskabte børn, som dioxiner muligvis kan forårsage, fik myndighederne op af lænestolene.

I Folketinget bad venstrefløjpartierne (SF og VS) miljøministeren tage affære. Og da han forsøgte at klare sagen med henvisninger til de initiativer, han allerede havde taget, blev han præsenteret for et dagsordensforslag med en række centrale opstramminger. Dagsordensteksten er medtaget her med indramning af disse opstramminger.

I det følgende vender vi tilbage hertil, men inden da vil vi kort dvæle ved en enkelt mere almen pointe under debatten. Den frie demokrat efterlyste en prioritering fra ministeren af dioxinproblemet i forhold til andre miljøproblemer. Årsagen til alle vore miljøproblemer incl. dioxinproblemet var iøvrigt ifølge selvsamme demokrat, som er civilingeniør, Folketingets endelig nej til atomkraft. Miljøministeren havde imidlertid ikke nogen priorite-

ring med i tasken, så spørgsmålet førte heldigvis ikke til bortforklaringer af den lidt pauvre indsats hidtil med hensyn til løsningen af andre højere prioriterede problemer.

Vi er da også ganske enige i, at dioxinproblemet ikke er det eneste, alvorlige miljøproblem. Og medierne — og hermed også myndighederne — har det med at blive fanget af enkelt-sager. Så vi vil lige minde om en stribe mindst så alvorlige trusler mod mennesker og miljø:

Landbrugets industrialisering og den heraf følgende stærkt stigende brug af *kunstgødning* og *bekæmpelsesmidler* synes idag at være den største trussel mod den danske kultur-natur. Den danske flora og fauna forarmes (udtyndes!) og grundvandet bliver om få årtier udrikkeligt uden snilde, tekniske rensninger ved brug af andre kemikalier.

Nedsivningen fra tusindvis af *kemikalieaffaldsdepoter* og en måske ligeså truende ned-sivning af giftige, kemiske forbindelser fra almindelige lossepladser gør måske før nitraten grundvandet udrikkeligt.

Udsendelsen af *tungmetaller* fra industrier, affaldsforbrænding, biler m.m. gør fortsat bly, kviksølv og cadmium til trusler mod menneskers helbred — effekter på naturen ved man knap så meget om.

Og så var vi lige ved at glemme *forsuringen*, som udover de mange direkte og indirekte skader som følge af den sure regn i sig selv også betyder en øget mobilisering af de ovennævnte metaller. Tingene hænger sammen.

Flere trænger sig på. Vi nævnte slet ikke arbejdsmiljøet, men her kan et stærkt stigende antal kræfttilfælde forventes inden få år. Hjerneska-

der hos malere m.fl. som følge af brugen af organiske opløsningsmidler er kun en forvarsel. Denne opremsning skal understrege, at vi ikke løser naturens og menneskers problemer med at klare den profitstyrede produktion ved at koncentrere opmærksomheden om enkeltstående miljøproblemer. På den anden side kan vi jo heller ikke bare sidde i en krog og vente på forandringer — eller ragnarok!

Tilbage til Folketinget. Undervejs i debatten blev det klart, at regeringen også foretrak den opstrammede dagsorden, som så blev vedtaget med overvældende flertal. Hermed skulle der være givet grønt lys for en umiddelbar indsats i form af dioxinmålinger på modermælk og forbrændingsanlæg — (udover de allerede igangsatte målinger på Amagerforbrænding). Men . . .

Hvem skal måle
— hvem skal betale?

I ingeniørernes avis "ingeniøren" fandt den flittige, arbejds-søgende læser blandt annoncerne den 31. maj en fra Miljøstyrelsens Kemikaliekontrol (tidligere blot Kemikaliekontrollen). Det er ingen hemmelighed, at netop dette laboratorium indtil videre er det eneste i Danmark, som kan måle for dioxiner indenfor gængse sikkerhedsmæssige krav. Men den nævnte annonce tyder på, at laboratoriet har personaleproblemer. Hvis dette ikke løses hurtigt, kan det vare længe, inden resultaterne af målinger på affaldsforbrændingsanlæg, komælk, modermælk og levnedsmidler foreligger. Og dioxiner er jo ikke noget man sådan lige kommer ind fra gaden og måler for.

Et centralt element i den offentlige debat er modermælks-

undersøgelser. Folketingets flertal vedtog på tværs af Sundhedsstyrelsens hidtidige holdning, at de skulle igangsættes straks. Men hvem skal betale? I skrivende stund er modernælmålingerne blevet kastebold mellem miljøets og sundhedens styrelser. Når og hvis udgiftsfordelingen afklares bliver det spændende at se, hvem der kan analysere prøverne!

Også NOAH har presset på for at få gennemført målinger for dioxiner i danske mødres mælk. Vi har ment — og mener stadig — at det er vigtigt at få eftervist, at dansk modernælk er "uacceptabelt forurennet", som myndighederne udtrykker det. Men vi er ikke i tvivl om, at modernælken er forurennet. Det er derfor endnu vigtigere at få stoppet udsendelse af dioxiner. Forurennet modernælk er faktisk den sidste advarsel om, at vi sviner vores eget livsgrundlag til.

Små og store forbrændingsanlæg

Den grundlæggende antagelse i miljøstyrelsens rapport er, at dioxindannelsen er knyttet til selve forbrændingen. Og at affaldsforbrænding er den vigtigste kilde til dioxinforureningen. Kontinuert drift i store anlæg ved 950 grader Celsius eller mere skulle udelukke dioxindannelse. Skulle der alligevel slippe noget ud, vil en høj skorsten sikre spredning af dioxinen over så store områder, at det ikke kan måles.

Ud fra denne argumentation har miljøstyrelsen bedt en lille snes kommuner gribe ind over for de helt små anlæg. Miljøstyrelsen vidste dog godt i forvejen, at flere af kommunerne allerede havde overvejet dette. Hermed regner miljøstyrelsen med at fjerne 20% af dioxinen ved kun at stoppe anlæg med 3% af forbrændingskapaciteten. De øvrige anlæg skal vurderes ud fra undersøgelser på nogle få store anlæg, og her står netop driftsforholdene i centrum.

Over for denne argumentation står Commoners påstand om, at dioxinerne først dannes i anlæggets koldere dele, ud fra nogle forstadier opstået i selve forbrændingsovnen. Her tænkes især på "skorstensdelen", hvor temperaturen er under 400 grader C, og hvor der er rigeligt med askepartikler, dioxinerne kan dannes på. Disse forstadier vil altid forekomme, da affaldets uensartede karakter og uundgåelige driftsforstyrrelser umuliggør en 100% effektiv drift. Og forbrændingen skal ikke være meget under 100% effektiv for at der findes forstadier nok til at danne de dioxinmængder, der aktuelt måles.

De store anlæg er altså ikke nogen garanti mod dioxindannelse. Men ved forbrænding i disse store anlæg frembringes en masse billig varme til fjernvarmenettet, og det er vi jo alle glade for. Forrentning og afskrivninger på disse mammutanlæg betyder, at vi faktisk har brug for store mængder affald, og at genanvendelse af affaldets brændbare dele holdes nede. Hermed legitimerer de store anlæg de store mængder affald og et udbredt "smid-væk" forbrug.

Værdien af at måle på nogle få anlæg er i det hele taget tvivlsomt set i relation til vurdering af emissioner fra andre (og mindre) anlæg. Udsendelsen fra samme anlæg varierer både 10 og 100 gange og mellem anlæg, som ellers ser ens ud, endnu mere — og det er under forudsætning af optimale driftsforhold. Årsagen er primært variationer i affaldet. Men hertil kommer, at udsendelsen fra det samme anlæg kan være 1000 gange forhøjet ved driftsforstyrrelser eller ved op- og nedlukninger. Målingerne siger altså kun noget om det anlæg, der måles på — i måleperioden.

Omkring affaldsforbrænding diskuteres det også, om det er muligt at fjerne de dele af affaldet, som især fører til dioxindannelse. Især chlorholdige plaststoffer som PVC er i søgelyset. Den europæiske forening af plastfabrikanter har reageret prompte. En hurtig gennemlæsning af 11 videnskabelige artikler frikendte totalt PVC. Der var bl.a. målt på afbrænding af ren PVC. Heroverfor står miljøstyrelsens rapport, hvor gennemlæsning af de samme artikler og hundrede oveni ikke førte til en frikendelse af PVC.

De præcise forhold omkring dannelsen af dioxiner og dibenzofuraner ved affaldsforbrænding kendes ikke. Det kan derfor synes vanskeligt at sortere sig ud af problemet. Men dioxindannelsen kan i hvert fald begrænses ved at

fjerne de mest oplagte kilder som chlorholdige, organiske forbindelser. Nogen mener, dioxiner kan dannes af træ og kogsalt, og det kan vi næppe undgå i affaldet. Så den sikreste løsning er selvfølgelig at undgå affald og dermed forbrænding.

Her må vi iøvrigt udtrykke vores fulde sympati med miljøstyrelsen i debatten med forskellige forbrændingschefer. De har heglet beregninger og prioritering ned til sokkeholderne. Men på trods af rapportens store huller, er den med til at pege på et problem, som forbrændingscheferne vist helst så glemt. Folketingsdebatten viste da også, at der er bred politisk opbakning for en reduktion af affaldsforbrændingen.

Andre kilder?

Myndighederne hævder, at forbrændingsanlæg for husholdningsaffald er den vigtigste kilde til dioxin i miljø og mennesker. For tre-fire år siden hævdede de, at det meste dioxin kom som urenhed i kemikalier f.eks. pesticider. Myndighederne hævder også, at det primært er de mennesker, som bor i nærheden af forbrændingsanlæg — op til 10-15 km fra de højeste skorstenene — der udsættes. Nogen er endda så heldige, at indtage dioxin fra flere røgfaner f.eks. i Storkøbenhavn.

Heroverfor står påstanden om, at dioxiner er alle vegne, og altså ikke kun omkring forbrændingsanlæg. De er spredt med alle vinde fra skorstenene, men kommer også fra andre kilder. Blandt de muligheder, der er nævnt i pressen finder vi bilerne, metalindustriens skrotovne, gartnerierne spildoliefy, virksomheders små forbrændingsanlæg til kemikalieaffald og ikke at forglemme villaejernes lystige afbrænding af imprægneret træ og plastposer i brændeovne og havebål. Alle steder udsættes olier og kemikalier for forbrænding ved temperaturer, som ikke udelukker dioxindannelsen. Og da slet ikke hvis Commoners "skorstensteori" holder.

Specielt bilerne er interessante, idet der her er tale om bromdioxiner lige så meget som chlordioxiner. Bromdioxinernes toksicitet er med få undtagelser ukendt. En af disse undtagelser er en dioxin

med både chlor og brom, som er mindst ligeså giftig som Seveso-dioxinen. (2,3-dichloro-7,8-dibromodibenzo-p-dioxin, Seveso-dioxinen betegnes 2,3,7,8-tetrachlorodibenzo-p-dioxin).

Disse andre kilder har fået en højtuddannet ingeniør til at udtale til Jyllandsposten (den 21. maj), at miljøstyrelsens grænseværdier for forbrændingsanlæg er urealistiske. Dagligdagen er allerede fuld af dioxiner.

Hermed skrider grundlaget for miljøstyrelsens prioritering af danske forbrændingsanlæg efter deres bidrag til dioxinforureningen. Andre kilder kan både lokalt, men også generelt have større betydning. Men grundlaget er allerede skredet. Miljøstyrelsen har nemlig valgt kun at se på belastningen via indtagelse af levnedsmidler, som er blevet overstrøet med dioxinpartikler. Hermed har

Kræft-eddeme

Miljøministerens toksikologiske eksperter på Statens Levnedsmiddelinstitut har netop frikendt farvestoffer i slik for allergifremkaldende effekt — bortset fra hos særligt følsomme børn. Disse eksperter mener også, at der er en nedre grænse for dioxiners kræftfremkaldende effekt. Det er forudsætningen for, at miljøstyrelsen kan tillade dioxiner, bare koncentrationerne er lave nok. Det er kræft-eddeme for strengt. Vi kan ikke bevise, om dioxiner i sig selv kan fremkalde kræft — er kræftinitierende, eller om de "kun" forstærker kræftudviklingen — er kræftpromoterende (se dog note 3). Sagkundskaben mener jo, at der er en nedre grænse for effekten af kræftpromotorer, som dioxiner muligvis hører til blandt. Men miljøet er i forvejen spækket med kræftinitierende stoffer (mutagene kemikalier). En god halv snes er bevist at være humane carcinogener og mange andre er under mistanke. Så nedre grænser for dioxiner er ligegyldige. Deres effekt indgår i et komplekst samspil med andre kemikalier, som ikke kan de valgt at se bort fra indtagelse via luftvejene af både partikelbundet og gasformigt dioxin, og hvad med optagelse gennem huden? Det er bl.a. sådan et frafald af muligheder, som giver de store forskelle på vurderingen af risici for kræft.

relateres til koncentrationer af de enkelte medvirkende. Dioxiner hører til i den desværre voksende gruppe stoffer, som vi skal undgå.

Commoner citerer iøvrigt tre beregninger af antallet af kræfttilfælde forårsaget af nybyggede forbrændingsanlæg — heriblandt sin egen beregning. Beregningerne når frem til fra under et ekstra kræfttilfælde pr. år til over tusind. Forskellen er faktisk på 10.000 gange. De tre beregninger er selvfølgelig alle videnskabelige, men med forskellige forudsætninger om udsendelsesmængder, indtagelsesveje og effektgrænser m.v. "Sig mig hvilket tal, du har brug for, så regner jeg det ud for dig!" sagde videnskabsmanden til politikeren.

Der er politiske valg bag al videnskab også på Statens Levnedsmiddelinstitut. Her fastsatte man en nedre grænse for dioxinindtagelse, som i første omgang formodentlig indeholdt den sikkerhedsfaktor på 1000 gange, som svarer til de mange usikkerheder, og herudfra vurderede miljøstyrelsen så forureningsgraden fra forskellige anlæg. Det betød imidlertid, at alt for mange anlæg skulle stoppes — omkring 30 af de ialt knap halvtreds danske forbrændingsanlæg. Sikkerhedsfaktoren blev derfor sat ned til 200. Så var kun 8-9 anlæg "akut" farlige. Tallet 200 er interessant, da det må være en af de første gange en sikkerhedsfaktor ikke er sat til 10, 100 eller 1000.

Løsning på problemet?

I Danmark investeres for tiden et beløb på op imod 1 mio. kr. i undersøgelser omkring dioxiner. I andre lande ligger beløbet typisk mellem 10 og 100 mio. kr. Vi skal altså næppe vente banebrydende resultater af de danske anstrengelser. Næh, det banebrydende kunne ligge i at lade den økologiske fantasi og ikke de økonomiske realiteter bestemme løsningerne.

Affaldsforbrænding i store anlæg med høje skorstene er ikke løsningen. "Smid-væk"-mentaliteten og troen på at vi kan fortynde os ud af problemerne skal erstattes af lukkede kredsløb. Alt råmateriale hentet i naturen til brug i menneskets samfund skal holdes i kredsløb i disse samfund og må kun sendes retur, hvis der

er bred enighed om, at det ikke har negative konsekvenser for mennesker og miljø. De anvendelser, som ikke kan håndteres efter disse retningslinier, må bringes til ophør. Som eksempler kan nævnes bly i benzin, cadmium- og kviksølvholdige batterier, chlorholdige plast og ikke at forglemme landbrugets kemikalier og en energiforsyning baseret på fossile brændstoffer. Chlorokemi skal afskaffes.

Den eneste økotoksiolog på Danmarks Tekniske Højskole har da også gjort sig til talsmand for et totalt stop for affaldsforbrænding. (Information den 15. maj 1985). Og han er endda kemiingeniør.

NOAH er godt klar over, at affaldsforbrænding ikke kan bringes til ophør fra den ene dag til den anden. Alene manglen på alternative og forsvarlige bortskaffelsesmetoder begrundet dette. Men såvel myndigheder som industrien må tvinges til at planlægge en produktion og affaldshåndtering med meget mere genanvendelse og meget færre miljøfarlige kemikalier end idag.

Den nødvendige forbrænding skal ske på mellemstore anlæg med forsvarlig styring og røggasrensning og tilpasset den lokale varmforsyning. Mammutanlæg som de københavnske sætter sig udover enhver demokratisk kontrol og investeringerne blokerer for næsten alle former for genanvendelsesinitiativer.

Dette krav kræver en politisk vilje, som også miljøbevægelsen må kæmpe for. Og det bliver næppe med profitmagerens og de tilfredse politikeres accept.

Vi glemte næsten dioxinen. Eneste acceptable belastning med dioxiner af alle mennesker fra spædbørn til pensionerede folketingsmedlemmer er nul. Det betyder også, at grænsen for dioxin i modermælk, komælk, levnedsmidler og luftudsendelser fra forbrændingsanlæg er detektionsgrænsen — målegrænsen. Dioxiner og dibenzofuraner må simpelthen ikke kunne måles i mennesker og miljø.

Konsekvensen af disse krav er selvfølgelig også et samfund, hvor produktvurdering ikke er et spørgsmål om reklamer og udbud og efterspørgsel i traditionel forstand. Hvad skal vi med plastposer og papmælk fra brugsen, når stofnet og mælkeflasker er opfundet?

Noter:

1. Dioxiner anvendes også her som fællesbetegnelse for 75 kemiske stoffer med såkaldt dioxinstruktur og 135 med den beslægtede dibenzofuranstruktur. Altså ialt 210 stoffer, som alle indeholder chlor og/eller bromatomer påsat to benzenringe, som igen er bundet sammen af ilt. En stærk cocktail!

2. Dette tidligere indlæg indeholder iøvrigt en misforståelse. Vi har citeret amerikanske undersøgelser for at pege på, at det er dibenzofuraner, der som urenheder i dioxiner, er det største problem. Det passer ikke. Oplysningen hidrører fra undersøgelser af giftigheden af PCB-forbindelser, som sandsynligvis primært er en effekt af urenheder af dibenzofuraner.

3. Vi har dog fundet en rapport fra den amerikanske miljøstyrelse, hvor deres toksikologiske eksperter konkluderer, at dioxiner kan promotere kræft hos mus og rotter. Rapporten er dog helt tilbage fra 1981 og sikkert forældet og derfor ikke medtaget i materialet hos Statens Levnedsmiddelinstitut. (R.E. Albert (ed.) (1981): The Carcinogen Assessment Groups Risk Assessment on 2,4,5-T, Silvex and TCCD. EPA 600/6-81-003).

Kilder:

Miljøstyrelsen (1984): Dannelse og spredning af dioxiner især i forbindelse med affaldsforbrænding. (Til rapporten hører en række fortløbende arbejdsrapporter med alle referencerne — de er ikke medtaget i miljøstyrelsens slutrapport).

Rolf Dupont (1985): Dioxin fra danske affaldsforbrændingsanlæg. En kritik af miljøstyrelsens miljørapport december 1984. Center for Natur og Arbejdsorienterede Studier. (Heri findes også referencer til B. Commoners rapport med videre).

NOAH-Glostrup (1985): Dioxinproduktion i Danmark. NOAH-bladet 96, side 4-7.

Med venlig hilsen
NOAH-København/Industri
NOAH-Glostrup

FOLKETINGET 1984-85

Forslag om motiveret dagsorden

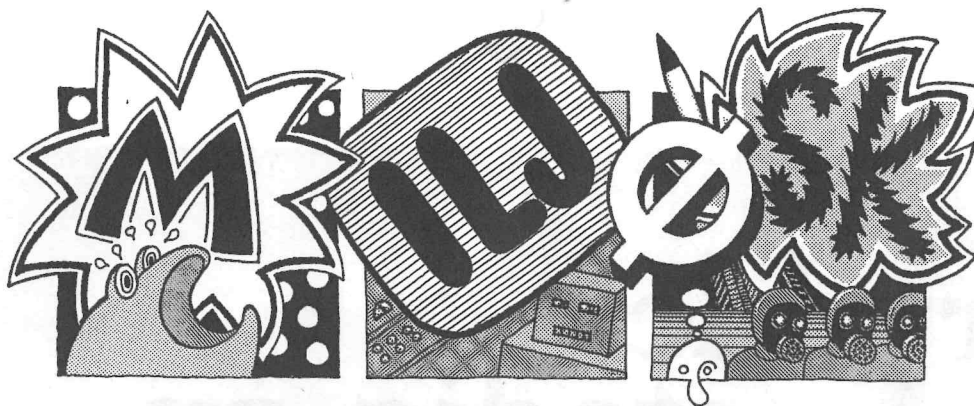
Den 23. april 1985

Folketinget opfordrer regeringen til snarest muligt at iværksætte følgende foranstaltninger:

- * — en landsdækkende stikprøveundersøgelse af dioxinindholdet i modermælk,
- (*) — dioxinmålinger på de forskellige typer affaldsforbrændingsanlæg, herunder sygehusforbrændingsanlæg samt små forbrændingsanlæg, samt at udarbejde en handlingsplan inden den 1. november 1985 baseret på følgende principper:
 - en vurdering af de nyeste internationale forskningsresultater for skadevirkninger af dioxin samt vurdering af teknikker til nedbringelse af dioxinforurening fra affaldsforbrænding.
- * — en revurdering af TDI værdien
- udarbejdelse af retningslinier for miljøgodkendelse af samtlige forbrændingsanlæg, der sikrer, at disse overholder den fastsatte grænseværdi.
- (*) — oplysning om skadevirkning ved forbrænding af husholdningsaffald i små og mellemstore anlæg, kombineret med en dato for et eventuelt forbud.
- * — udarbejdelse af forslag til en væsentlig nedbringelse af mængden af affald fra husholdninger og industri via genindvinding, recirkulation m.v. for at opfylde genanvendelseslovens intentioner, og
- * — søge udviklet en produktion af engangsembalager, som kan nedbrydes uden skadevirkninger for mennesker og miljø.

Folketinget går herefter over til næste sag på dagsordenen.

* = opstramning

MILJØTILSYN FOR ALLE PENGENE

En god del spalteplads i dette blad er blevet brugt til at kritisere miljølovens uformåenhed og det manglende tilsyn, når beslutningerne skulle føres ud i livet.

NOAH er ikke længere ene om kritikken. Andre miljøorganisationer som Greenpeace og Danmarks Naturfredningsforening og enkeltpersoner anmelder overtrædelser af virksomheders udledningstilladelser. Snesevis af store danske virksomheder har overtrådt givne miljøvilkår. Fredericia Cellulosefabrik, Junckers industrier, Fåborg Garveri, Nordisk Kabel & Tråd i Middelfart og mange flere. Karakteristisk for alle sagerne er, at det ikke er tilsynsmyndighederne, nemlig de respektive kommuner, som har bragt miljøovertrædelserne frem til offentlighedens kendskab.

I juni 1984 kunne miljøministeren ikke længere leve med kritikken, og med vanlig handlekraft kunne han finde ud af at nedsætte et udvalg med det formål at tilvejebringe den fornødne viden for en hensigtsmæssig stillingtagen til tilsynsproblemerne og i givet fald udarbejde forslag til en effektivisering og intensivering af tilsynet".

Udvalget blev sammensat af repræsentanter for Miljøstyrelsen, Kommunernes Landsforening og Amsrådetsforeningen.

Som antydet kan man have ministeren mistænkt for, at udvalget skulle være den ofte brugte syltekrutteknik, og det er vel stadig en mulighed, men de to rapporter, der er kommet ud af udvalgsarbejdet taler et klart sprog og er egentlig en glædelig overraskelse. Nuvel, præmisserne er givne. Det handler om at forbedre til-

synet, og ikke f.eks. om at stramme kravene til virksomhederne, så de ikke sviner så meget.

Men inden for de givne rammer er udvalget åbenhjertigt. Det nuværende tilsyn med forurenende virksomhed er alt for ringe, og der skal bruges langt flere ansatte i miljøforvaltninger. I løbet af en 2-3 års periode foreslås alle disse personer ansat, og det betyder mere end en fordobling af ansatte i den offentlige miljøplanlægning.

De omkring 500 nye medarbejdere skal sættes ind over for industri og landbrugsforurening, over for kommunale forurenende virksomheder og forbedre overvågningen af forureningen af omgivelserne. Fremtiden vil bringe tilbagevendende virksomhedsbesøg af miljømyndighederne, og tilsynet skal konsekvent følges op, når der konstateres ulovlige forhold eller uacceptabel forurening. Alle typer forurenende virksomhed skal kontrolleres regelmæssigt og forurening skal hurtigst muligt standses, og det skal overvejes, om der kan anlægges straffesag mod forurenere.

Det er ikke altid så ligetil, hvem der skal kontrollere om virksomheden overholder miljøpåbud. I dag er kommunen tilsynsmyndighed, også i sager, hvor det er amtet, der har foretaget miljøgodkendelsen. For de mere komplicerede virksomheder er der ikke tilstrækkelig ekspertise i kommunerne, så udvalget peger på, at der kunne ske en forenkling af tilsynet med nogle af de mere komplicerede forurenende virksomheder, hvis amterne overtog kontrollen med udledningerne.

Endelig foreslår udvalget, at alle amter og kommuner hvert år skal lave beretninger om, hvordan det er gået med miljøtilsynet, og disse beretninger skal være offentlige, så bor-

gerne og virksomhederne kan blive ordentligt orienteret om, hvilke resultater der er nået på miljøområdet.

Så meget om indholdet i rapporterne. Det væsentlige er anbefalingen af en betydelig udvidelse af antallet af offentligt ansatte på miljøområdet, og det endda i en periode med en borgerlig regering, hvis erklærede mål er en nedskæring i den offentlige sektor. Har forslaget overhovedet en chance, eller er det som allerede antydet dømt til "grovsyltning"?

Et kvalificeret svar på det spørgsmål må tage udgangspunkt i forureningens oprindelse, nemlig produktionen. I dette land har virksomhederne ret til selv at tilrettelægge og styre teknologiudviklingen uden at miljømyndighederne kan blande sig i det. Indblanding sker først, når virksomheden har besluttet sig for, hvad og hvordan den vil producere. Så først ansøges myndighederne om en miljøgodkendelse, og der opstilles nogle vilkår, der f.eks. kan være grænseværdier for, hvor meget der må slippes ud af en række forurenende stoffer.

Så langt så godt, men kontrollen af om virksomheden overholder grænseværdier er ikke så ligetil. I praksis vil en virksomheds produktion føre til meget varierede udslip afhængig af tidspunkt på dagen, "døde perioder", uheld etc., og disse forskelle i udslip nødvendiggør en omfattende kontrol og tilsynsvirksomhed. Teknologiudviklingen går ikke i stå, fordi virksomheden får en miljøgodkendelse, og nye teknikker vil hen ad vejen føre til nye kombinationer af forurenende stoffer i udledningerne, og kontrollbehovet vil forstærkes.

Man skal ikke tro, at industrien som helhed er interesseret i at overtræde de givne miljøvilkår. Dels vil man undgå, at

enkelte virksomheder gennem deres grove overtrædelser af miljøpåbudene kommer til at stå bedre i konkurrencen end mere lovlige kolleger, og dels har industrien en meget stor fordel i at kunne opnå miljøgodkendelser, der sikrer dem retten til at kunne udlede forurenende stoffer. Når overtrædelser er det normale, risikerer industrien politiske indgreb, der kunne komme til at koste denne forureningsret. Derfor udtaler industriens repræsentant Elo Hartig i forbindelse med udvalgets arbejde sig også meget klart for et bedre tilsyn. "Industrirådets mål-sætning er således veldefinerede krav til miljøkontrollen, og en effektiv kontrol, således at man jævnfører miljøbeskyttelseslovens § 44 stk. 4 (der handler om at miljøgodkendte anlæg KUN kan pålægges nye krav, hvis forureningen går væsentligt ud over det, som blev lagt til grund ved godkendelsen, red.) kan dokumentere, at virksomheden overholder det, der har været lagt til grund ved godkendelsen".

Der er altså stærke kræfter for en bedre miljøkontrol, så det bliver svært for miljøministeren at undgå en udvidelse af miljøadministrationerne. For os andre uden for den statslige miljøregulering er der kun at konstatere, at på den måde produktionen er tilrettelagt, så får befolkningen en stigende forurening, og desuden er det nødvendigt, at mange hundrede mennesker hver dag skal bruges til at kontrollere, at det, der i højtidelige stunder kaldes "vores industri", ikke opfører sig endnu mere svinende.

HS

Amternes miljøtilsyn, Amsrådetsforeningen i Danmark, 1985, 107 sider. Betænkning fra Miljøstyrelsen, Miljøtilsyn, Miljøstyrelsen, nr 1 1985, 109 sider.

De rydder stadig op

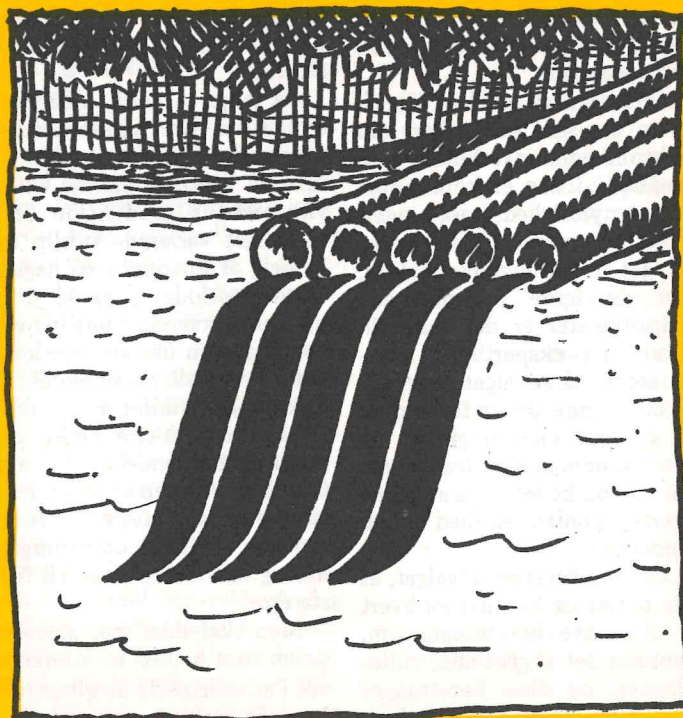
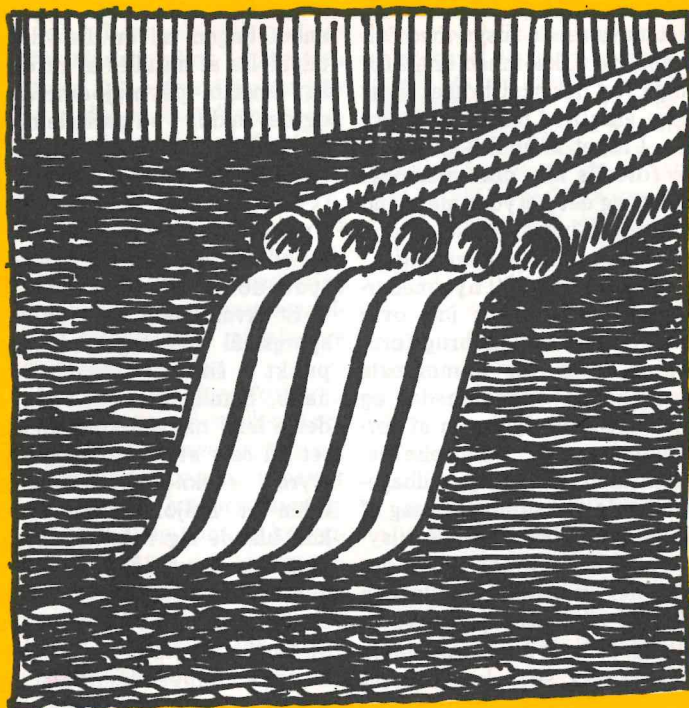
Superfos' helsides-annoncer i dagspressen er efterhånden et fast indslag i miljødebatten i Danmark. Nu er det de 130.000 tons gips, der årligt udledes i Lillebælt, der endelig skal gøres noget ved. Ikke fordi det er farligt — slet ikke — men når nu miljøbevægelserne og miljømyndighederne bliver ved med at brokke sig — ganske urimeligt selvfølgelig.

"Superfos' teknikere har arbejdet intenst med gipsproblematikken i en række år. Og resultatet er nu blevet et verdenspatent på et ionbytningsanlæg, der kan omdanne affaldsgipsen til et værdifuldt gødningsprodukt".

Den konkurrerende virksomhed Norsk Hydro har i mange år lavet kunstgødning uden at der kom gips, så den teknik er velkendt. Problemet er tungmetallerne, der ender i kunstgødningen og dermed på markerne. Et ionbytningsanlæg kan i praksis i en vis udstrækning tilbageholde tungmetaller, men tilsyneladende er anlægget ikke helt effektivt. For det hedder videre i annoncen:

"Den 14. december 1984 fik vi tilladelse fra Vejle Amtskommune til at opføre det nye kaliumsulfatanlæg. Man mangler endnu at fastsætte nøjagtige grænser for, hvad procesvandet fra dette anlæg må indeholde. Men kommunen anerkender, at anlægget må i gang, for spildevandet kan bearbejdes. Populært sagt kan vi nu bringe gipsen i opløsning — i en mindre vandmængde end i Lillebælt — og bundfælde de stoffer, vi ønsker kontrol med. Stoffer som bly, kobber, cadmium og fosfat forventer vi at kunne udskille og genanvende.

Projektet venter nu på godkendelse i Miljøstyrelsen".

Man kan dø af velvilje

De fleste kender det. Ros, der kildrer vellystigt. Her er det NOAH som får denne ros.

I Politikens leder hænges miljøadministrationen ud for grove forsømmeligheder i forbindelse med en række kendte miljøsager og videre hedder det:

"Offentligheden kan være taknemmelig for, men ikke tilfreds med, at det er organisationer som NOAH og Greenpeace, der står for den seriøse miljøkontrol. Det er at drive privatiseringen for vidt".

Landets miljøminister havde pæne ord til miljøbevægelsen i Roskilde Tidende i forbindelse med Hvalsø losseplads-sagen.

"Miljøministeren havde også megen ros til overs for miljøgruppen NOAH, som han mente var seriøs og grundig i deres arbejde. Han påskønnede, at de havde sat gang i sagerne om virksomheder, der ikke afleverede kemikalieaffaldet og han pegede også på, at forslaget om EDB-registrering var en imødekommelse af NOAHs ideer."